

*Ю.О. СПАСЕНКО, старший науковий співробітник
Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення
Мінсоцполітики і НАН України*

Аналіз стану безпеки праці в Україні за методологією МОП

Постановка проблеми. З метою дослідження стану й динаміки якості життя населення експертами Міжнародної організації праці (МОП) була розроблена концепція гідної праці, яка складається з десяти сутнісних елементів, що дають змогу оцінити відмінності у найбільш проблемних аспектах соціально-трудової сфери. Одним із важливих елементів гідної праці є безпечне робоче середовище. Тобто, гідна праця – це, передусім, безпечна праця, яка не повинна шкодити здоров'ю працівника, а його життя під час роботи має бути захищеним. У сфері охорони та гігієни праці більше уваги повинно приділятися адаптації умов праці до потреб працівника на конкретному робочому місці. При цьому сучасні норми у галузі безпеки праці чітко формулюють не тільки колективну відповідальність, але й ролі та обов'язки роботодавців і працівників, а також форми їх взаємного співробітництва. Останнім часом, унаслідок постійних змін умов життя та методів роботи, у діяльності МОП у сфері охорони й гігієни праці спостерігаються певні зміни. Так, перевага віддається не чітко регламентованим юридичним нормам, а ухваленню документів, орієнтованих на розробку і запровадження гнучкої та дієвої політики, яка повинна враховувати нові реалії технічного прогресу й наукові досягнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках співпраці України з Міжнародною організацією праці в напрямі реалізації Концепції гідної праці у червні

2012 року в Женеві був підписаний „Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством соціальної політики України, Всеукраїнськими об'єднаннями профспілок та Всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців і Міжнародною організацією праці щодо Програми гідної праці на 2012–2015 роки”. Експертами МОП у 2011 році був підготовлений „Профіль гідної праці в Україні” [10] відповідно до Проекту „Моніторинг та оцінка прогресу з питань щодо гідної праці”, другий „Профіль гідної праці в Україні” був опублікований МОП у 2013 році [15].

Мета статті – аналіз сучасного стану й оцінка процесу змін у сфері охорони та гігієни праці в контексті гідної праці в Україні за методологією МОП.

Виклад основних результатів дослідження. Україною ратифіковано 18 Конвенцій МОП у галузі охорони праці, основними з яких є: Конвенція № 155 про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище, 1981 р.; Конвенція № 161 про служби гігієни праці, 1985 р.; Конвенція № 174 про запобігання великим промисловим аваріям, 1993 р.; Конвенція № 176 про безпеку та гігієну праці в шахтах, 1995 р.; Конвенція № 184 про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві, 2001 р.

В Україні сформована необхідна нормативно-правова база для створення в підприємствах безпечних умов праці, які гарантували б збереження життя і здоров'я працівника. Законодавство про охорону праці складається з Кодексу законів про працю, законів України „Про охорону праці” [1],

„Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” [2] й прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Закон України „Про охорону праці” визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на охорону їхнього життя та здоров’я в процесі трудової діяльності, регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Верховна Рада України прийняла Закон України „Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014–2018 роки” (04.04.2013 № 178-VII) [4]. Програма спрямована на забезпечення формування сучасного безпечного й здорового виробничого середовища, мінімізацію ризиків виробничого травматизму, професійних захворювань і аварій на виробництві.

Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС охорона праці визнана однією з найважливіших сфер з адап-

тації нашого законодавства до законодавства ЄС, що передбачає реформування її правової системи та поступове приведення у відповідність із європейськими й міжнародними стандартами охорони праці.

Законом України від 18.03.2004 р. № 1629-IV [3] було затверджено Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС, для реалізації якої Кабінет Міністрів України щороку розробляє і затверджує план заходів з її виконання. З питань, що стосуються охорони праці, на виконання щорічних планів у нормативно-правових актах із питань вимог до роботодавців були враховані директиви ЄС, зокрема, щодо мінімальних вимог до забезпечення позначень безпеки та (або) гігієни на робочому місці; встановлення переліків граничних концентрацій речовин на робочих місцях; встановлення граничних показників експозиції хімічних, фізичних і біологічних чинників на виробництві тощо.

Постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1232 „Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві” [5] був удосконалений порядок розслідування нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві, який діяв із 2004 року.

Правове забезпечення інспекції праці

Відповідне законодавство включає КЗпП (від 10.12.1971 № 322-VIII), Закон України „Про охорону праці” (від 14.10.1992 № 2694-XII), Указ Президента України „Про Положення про Державну інспекцію України з питань праці” (від 6.04.2011 № 386/2011), Указ Президента України „Про Положення про Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України” (від 6.04.2011 № 408/2011), Указ Президента України „Про Положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу України” (від 6.04.2011 № 400/2011).

Існують три незалежні системи інспекції праці, які працюють під управлінням трьох різних органів влади, кожний з яких відповідає за різні галузі законодавства: (1) Держпраці України, координується Мінсоцполітики України, входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики з питань нагляду та контролю за дотриманням законодавства про працю, зайнятість населення, законодавства про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням, на випадок безробіття в частині призначення нарахування та виплати допомог, компенсацій, надання соціальних послуг й інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб; (2) Держгірпромнагляд України, координується Міненергоугілля, входить до системи органів виконавчої влади й забезпечує реалізацію державної політики з промислової безпеки, охорони праці, державного гірничого нагляду, охорони надр та державного регулювання у сфері безпечного поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення; (3) Держсанепідслужба України координується МОЗ, входить до системи органів виконавчої влади і відповідає за забезпечення реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Джерело: Національне законодавство.

Відповідно до змін до Закону України „Про охорону праці”, які були внесені у 2011 році, для підприємств, незалежно від

форм власності, або фізичних осіб, які відповідно до чинного законодавства використовують найману працю, витрати на охоро-

ну праці мають становити не менше 0,5% від фонду оплати праці за попередній рік. До внесення змін до Закону вимоги до роботодавців були на порядок вищими, ніж передбачено зараз (0,5% від обсягу реалізованої продукції). До того ж, за порушення законодавства про охорону праці передбачені штрафні санкції до юридичних і фізичних осіб: „Максимальний розмір штрафу не може перевищувати п'яти відсотків середньомісячного фонду заробітної плати за попередній рік юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю. За порушення вимог юридична чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, сплачує штраф із розрахунку 25 відсотків від різниці між розрахунковою мінімальною сумою витрат на охорону праці у звітному періоді та фактичною сумою цих витрат за такий період”. За даних умов підприємству значно дешевше сплатити штраф, аніж витратити кошти на заходи з охорони праці, передбачені законодавством.

В Україні спеціальним уповноваженим центральним органом виконавчої влади з промислової безпеки, охорони праці, державного гірничого нагляду й державного регулювання у сфері безпечного поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення є Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України (Держгірпромнагляд), який підпорядкований Міненерговугілля. Світовий досвід і вимоги МОП підтверджують, що наглядовий орган не може бути залежним ані від місцевих, ані від центральних органів виконавчої влади. Держгірпромнагляд за роки незалежності був безпосередньо підпорядкований Кабінету Міністрів України, Мінсоцполітики, МНС. Слід зазначити, що найбільша кількість страхових випадків відбувається саме у вугільній та енергетичній промисловостях, тому викликає сумнів доцільність підпорядкування Держгірпромнагляду Міненерговугілля. Тим більше, що як наглядовий орган Держгірпромнагляд має виконувати свої функції в усіх видах економічної діяльності.

Динаміка стану безпеки праці в Україні за методологією МОП

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Рівень виробничого травматизму зі смертельним випадком, на 100 тис. працюючих [11]											
Усього	10,0	9,4	8,9	8,4	8,3	9,3	8,0	5,5	5,6	5,8	5,6
чоловіки	18,7	18,2	17,0	15,7	15,7	17,8	15,6	10,9	10,9	11,1	11,0
жінки	1,5	1,0	1,2	1,4	1,2	1,5	1,1	0,7	0,5	0,8	0,7
Рівень виробничого травматизму з не смертельним випадком, на 100 тис. працюючих [11]											
Усього	216	205	186	172	160	155	135	113	108	103	90
чоловіки	362	341	306	279	258	257	223	190	180	165	147
жінки	74	75	69	69	66	60	55	44	45	38	39
Кількість людино-днів непрацездатності* з розрахунку на 1 потерпілого [11]											
Усього	32,1	33,5	36,1	36,3	37,8	37,6	39,6	39,6	40,2	40,7	41,0
Чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, у % до облікової чисельності штатних працівників [12]											
Усього	25,5	26,1	26,9			27,5		27,8		28,9	
чоловіки	—	—	—	—	—	—	—	35,2	—	36,1	—
жінки	16,9	16,7	16,9			16,7		16,2		17,0	
Рівні захворюваності на професійну патологію, на 10 тис. працюючих [13]											
Усього	5,53	5,59	5,38	4,61	4,81	5,61	5,21	4,80	4,60	5,11	5,30
Витрати ФССНВ на профілактику нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань [14]											
Від загальної суми витрат, %	1,39	1,21	0,63	0,36	0,28	1,05	3,22	0,02	0,20	0,59	0,87
млн грн	14,6	15,5	10,0	7,2	6,6	31,1	118,4	0,7	8,0	27,3	49,6
Середні щомісячні виплати у разі смертельного випадку на 1 особу [14]											
У поточних цінах, грн	483,84	573,23	605,92	661,83	904,77	1193,03	1391,35	1376,32	1386,35	1574,21	1912,54
У цінах 2002 р., грн	483,84	544,90	528,27	508,32	637,16	744,71	693,59	592,22	545,16	573,27	697,75
Середні щомісячні виплати при встановленні ступеня втрати працездатності на 1 особу [14]											
У поточних цінах, грн	197,82	243,80	284,18	364,24	469,78	598,30	703,52	774,96	830,43	951,86	1302,07
У цінах 2002 р., грн	197,82	231,75	247,76	279,75	330,83	373,47	350,71	333,46	326,56	346,64	475,03

Витрати ФССНВ, млн грн, на: [14]											
Лікування потерпілих у лікувально-профілактичних закладах	1,6	4,7	8,4	11,1	16,3	21,6	29,2	31,6	40,2	59,7	66,3
Забезпечення необхідними лікарськими засобами	2,2	3,4	5,2	8,2	11,2	13,5	20,0	28,1	35,0	42,9	50,9
Забезпечення протезами, ортопедичними, коригуючими виробами	3,2	2,6	3,7	5,6	7,4	8,6	15,6	9,3	13,1	23,4	27,6
Забезпечення спеціальними засобами пересування (колясками)	0,0	0,7	0,6	0,8	1,5	1,9	2,4	2,7	2,9	4,5	3,0

Примітка: *Кількість людино-днів непрацездатності – це відношення кількості людино-днів непрацездатності до загальної чисельності потерпілих із втратою працездатності на 1 робочий день і більше та зі смертельним наслідком.

Джерела інформації: [11-14].

За останні 11 років (2002-2012 рр.) рівень виробничого травматизму зі смертельним випадком поступово знижувався з 10 випадків на 100 тис. працюючих до 5,6 випадку (табл.). При цьому в 2007 році відбулося зростання даного показника відносно попереднього року з 8,3 до 9,3 випадку на 100 тис. працюючих. Однак суттєве зменшення кількості смертельних випадків внаслідок виробничого травматизму спостерігалось у 2009 році відносно попереднього року з 8,0 до 5,5 випадку.

Слід зазначити, що рівень травматизму на виробництві зі смертельним випадком серед чоловіків значно вищий, ніж серед жінок. Так, у 2012 році значення цього показника серед чоловіків становило 11 випадків на 100 тис. працюючих чоловіків, а серед жінок – 0,7. Тобто, гендерне співвідношення досліджуваного показника становило 15,7 раз. При цьому, тенденції у коливанні рівнів виробничого травматизму зі смертельним наслідком серед жінок і серед чоловіків є ідентичними. Виробничий травматизм зі смертельним випадком на 100 тис. працюючих із 2002 по 2012 рік знизився з 216 до 90 випадків, демонструючи динаміку сталого поліпшення: серед чоловіків даний показник за аналізований період скоротився з 362 до 147, а серед жінок – із 74 до 39 випадків у 2012 році.

У 2012 році кількість нещасних випадків, пов'язаних із виробництвом, порівняно з минулим роком зменшилася на 8%, або на 841 випадок (у підприємствах України у

2012 році травмовано 9816 осіб, у 2011-му – 10657 осіб), а кількість нещасних випадків зі смертельним наслідком, пов'язаних із виробництвом, порівняно з минулим роком знизилася на 9%, або на 62 випадки (у підприємствах України у 2012 році смертельно травмовано 623 особи, у 2011-му – 685 осіб). Найбільш смертельно травмувалися на виробництві представники таких професій, як транспортні працівники – 122 загиблих, або 20% від усієї чисельності загиблих (у т.ч. 86 водіїв і 15 трактористів) та шахтарі – 108 загиблих, або 17% від усієї чисельності загиблих [8].

Серед причин нещасних випадків у 2012 році переважають організаційні – 70% (7529 нещасних випадків). Через технічні причини сталося 12% (1303), психофізіологічні – 18% (1995) нещасних випадків [6]. Найпоширенішими організаційними причинами стали: невиконання вимог інструкцій з охорони праці; невиконання посадових обов'язків; порушення правил безпеки руху (польотів). Найпоширенішими технічними причинами є незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, будинків, споруд, території; психофізіологічними – особиста неосторожність потерпілого, травмування (смерть) внаслідок протиправних дій інших осіб.

До основних подій, які призвели до нещасних випадків, належать: падіння потерпілого під час пересування; дія рухомих і таких, що обертаються, деталей обладнання, машин та механізмів; падіння, обрушення,

обвалення предметів, матеріалів, породи, ґрунту, тощо; падіння потерпілого з висоти.

До найбільш травмонебезпечних галузей економіки й видів робіт належать: видобування енергетичних матеріалів – чисельність травмованих складає 32,42% від загальної кількості травмованих по Україні (3508 осіб, у т.ч. 114 – смертельно); транспорт і зв'язок – 6,2% (670 травмованих осіб, у т.ч. – 71 смертельно); будівництво – 6,11% (661 травмована особа, в т.ч. – 93 смертельно); металургія й оброблення металу – 5,09% (551 травмована особа, в т.ч. 30 смертельно); сільське господарство та пов'язані з ним послуги – 4,8% (519 травмованих осіб, у т.ч. 57 смертельно). Чисельність травмованих осіб у цих галузях становить близько 55% від загальної чисельності травмованих по Україні [6].

Аналіз кількості днів відсутності на роботі травмованого працівника показує, що за останні 11 років тяжкість травм значно посилилася. Так, у 2002 році кількість людино-днів непрацездатності з розрахунку на одного потерпілого становила 32,1, а вже у 2012 році – 41. Підтвердженням зростання тяжкості виробничих травм є також співвідношення кількості нещасних випадків зі смертельним наслідком до загальної їх кількості. У 2002 році в Україні з кожних 22 травмованих працівників один помер, а вже у 2012-му один смертельний випадок припадав на кожні 16 травм. Ці показники є набагато гіршими порівняно з європейськими країнами, що доводить про імовірність приховування нещасних випадків із менш тяжкими травмами, які не викликають втрати працездатності. За висновками Національного дослідження з питань реєстрації нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань і повідомлень про них, яке проводилося МОП, в Україні до офіційної державної статистики включається приблизно лише четверта частина всіх нещасних випадків, які виникають у підприємствах [9].

За даними Держслужби статистики України у 2011 році чисельність працівників, які працювали в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, становила 28,9% до облікової чисельності штатних працівників (табл.). Відносно 2002 року

(25,5%) цей показник зріс на 3,4 в.п. Тобто, майже кожен третій працює в умовах дії шкідливих виробничих факторів, рівні яких перевищують граничнодопустимі. У шкідливих та небезпечних умовах праці в 2011 році було зайнято 282,8 тис. жінок і 1000,5 тис. чоловіків, або відповідно 5,1% від числа працюючих жінок та 20,0% – працюючих чоловіків. Слід зазначити, що обстеження умов праці Держслужби статистики України проводяться нерегулярно.

Із метою проведення санітарно-гігієнічних досліджень шкідливих виробничих факторів і процесу праці для атестації робочих місць за умовами праці в Україні працюють спеціальні санітарні лабораторії, які мають свідоцтва про атестацію їхньої діяльності, що видаються МОЗ. Послуги, які ними надаються, мають платний характер, що в умовах платіжної кризи роботодавці не завжди спроможні оплатити. Тому більшість із них використовують застарілі дослідження (мають бути один раз у п'ять років). При цьому офіційна статистика з проведення атестації умов праці в Україні відсутня.

Рівень захворюваності на професійну патологію на кожні 10 тис. працюючих у 2012 році (5,30 випадку) незначно скоротився порівняно з 2002 роком (5,53 випадку). При цьому впродовж 11 років значення даного показника коливалось і досягло свого мінімуму в 2010 році – 4,60 та максимуму в 2007-му – 5,61.

Із року в рік чисельність травмованих на виробництві в Україні зменшується, але рівень виробничого травматизму й професійних захворювань порівняно з країнами Європи залишається високим. Аналіз показує, що зазначене зниження за останні 11 років відбувається більшою мірою внаслідок скорочення робочих місць, значних обсягів неврахованих, або переведених у категорію не пов'язаних із виробництвом нещасних випадків [7].

Якщо протягом останніх п'яти років в Україні спостерігається позитивна динаміка зниження виробничого травматизму, то ситуація щодо професійних захворювань залишається нестабільною, а їх рівень високим [6].

За 2012 рік до робочих органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (ФССНВ) надійшло 5729 повідомлень про професійні захворювання (отруєння). За результатами розслідування професійних захворювань складено 5612 актів розслідування причин виникнення хронічних професійних захворювань (актів П-4).

У 2012 році порівняно з 2011-м кількість професійних захворювань збільшилася на 4%, або на 216 випадків (з 5396 до 5612). Найбільша їхня кількість зареєстрована у Донецькій (32,3%), Луганській (25,8%), Дніпропетровській (17,6%) і Львівській (10,5%) областях. Кількість профзахворювань у цих областях становить близько 86% від їх загальної кількості по Україні. Значний ріст професійних захворювань спостерігається у Волинській – на 151 випадок (з 112 до 263), Донецькій – на 50 (з 1760 до 1810), Луганській – на 37 (1412 до 1449), Львівській – на 20 (з 568 до 588), Дніпропетровській – на 18 випадків (з 971 до 989) областях [6].

Аналіз професійної захворюваності по галузях промисловості показує, що найвищий рівень профзахворюваності спостерігається при видобуванні енергетичних матеріалів (78,9%), видобуванні неенергетичних матеріалів (5,8%), виробництві машин та устаткування (3,8%), металургії й обробленні металу (2,8%), будівництві (3,2%). Кількість професійних захворювань у цих галузях становить близько 94% від загальної кількості по Україні.

У структурі професійних захворювань перше місце займають хвороби органів дихання – 68% від загальної кількості по Україні (понад 3831 випадок). На другому місці – захворювання опорно-рухового апарату – 20% (радикулопатії, остеохондрози, артрити, артози – понад 1140 випадків); третє місце залишається за вібраційною хворобою – 4% (205 випадків), четверте – за хворобами слуху – 3% (192 випадки).

До професій, в яких найчастіше виникають професійні захворювання, належать: гірник очисного забою – 1011 випадків профзахворювань (18%); прохідник – 831 (15%); електрослюсар підземний –

628 (11%); гірник підземний – 331 випадок (6%).

Останніми роками дедалі серйознішою стає проблема професійної захворюваності медичних працівників, переважно на інфекційні хвороби (туберкульоз, інфекційний гепатит): у 2012 році виявлено у них 66 професійних захворювань.

Основними причинами професійної захворюваності в Україні є: недосконалість технологічних процесів, унаслідок чого на працівників під час виконання технологічних операцій впливають шкідливі фактори; недосконалість технологічного обладнання, що призводить до неможливості досягти граничнодопустимих концентрацій пилу, рівнів шуму та вібрацій на робочих місцях; низький рівень механізації трудомістких операцій, особливо під час видобутку вугілля; тривалий час роботи працюючих у шкідливих умовах праці; старіння основних виробничих фондів, скорочення обсягів капітального і профілактичного ремонту промислових будівель, споруд, машин та обладнання; послаблення відповідальності роботодавців і керівників виробництва за станом умов праці й техніки безпеки; неефективність і невикористання засобів захисту працюючими, порушення правил охорони праці, режимів праці й відпочинку; низька якість медичних оглядів і недотримання термінів їх проходження.

Законом України „Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”, який набрав чинності з 01.04.2001 року, визначені три головних завдання ФССНВ: 1) проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням; 2) відновлення здоров’я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань; 3) відшкодування матеріальної шкоди застрахованим і членам їх сімей.

Аналіз витрат ФССНВ на профілактику нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань показав, що незва-

жаючи на значні коливання сум витрат у досліджуваному періоді, в цілому їх розмір зріс у 3,4 раза: з 14,6 млн грн у 2002 році до 49,6 млн грн у 2012-му. При цьому, з 2002 по 2006 рік цей показник неухильно знижувався й становив у 2006 році 6,6 млн грн (на Фонд були покладені обов'язки погашення заборгованості із регресних виплат, які вчасно не виплатили роботодавці), а вже у 2007 і 2008 роках відбулося його різке зростання: 31,1 та 118,4 млн грн відповідно. Через дефіцит коштів у 2009 році він досяг свого найменшого значення – 0,7 млн грн, після чого встановилася стійка тенденція до його поступового зростання.

Однак у структурі загальних витрат ФССНВ витрати на профілактику нещасних випадків на виробництві й професійних захворювань упродовж досліджуваного періоду значно скоротилися: з 1,39% – у 2002 році до 0,87% – у 2012-му, зберігаючи динаміку коливань.

Законами України „Про охорону праці” та „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійне захворювання” передбачено стимулювання роботодавців за належний стан охорони праці й зниження рівня або відсутності травматизму і професійного захворювання встановленням знижки до страхового тарифу сплати страхових внесків до ФССНВ, а для роботодавців, у яких зафіксований високий рівень травматизму і професійного захворювання та неналежний стан охорони праці, має встановлюватися надбавка до страхового тарифу. Але механізм встановлення знижок і надбавок не визначений.

Станом на 1 січня 2013 року ФССНВ проводив страхові виплати 307,9 тис. потерпілим (членам їхніх сімей), які постраждали на виробництві. Найбільша чисельність потерпілих (членів їхніх сімей), які одержують страхові виплати від Фонду, є мешканцями Донецької (106,2 тис. осіб, або 34,5%), Луганської (56,7 тис., осіб або 18,4%), Дніпропетровської (36,3 тис. осіб, або 11,8%), Львівської (15,2 тис. осіб, або 4,9%) областей.

Розмір середніх щомісячних виплат у разі смертельного випадку на одну особу зріс із

483,84 грн у 2002 році до 1912,54 грн у 2012-му, а в базових цінах 2002 року – до 697,75 грн, тобто реальне зростання – 44,2%. Розмір середніх щомісячних виплат при встановленні ступеня втрати працездатності на одну особу зріс зі 197,82 грн у 2002 році до 1302,07 грн у 2012-му, а в базових цінах 2002 року – до 475,03 грн, тобто реальне зростання становило 140,1%. Перерахунок сум щомісячних страхових виплат потерпілим (членам їхніх сімей) здійснюється щорічно з 1 березня на коефіцієнт зростання середньомісячної заробітної плати.

У 2012 році відносно 2002-го значно зросли розміри за такими видами видатків ФССНВ: на лікування потерпілих у лікувально-профілактичних закладах – з 1,6 до 66,3 млн грн, або в 41,4 раза; на забезпечення необхідними лікарськими засобами – з 2,2 до 50,9 млн грн, або в 23,1 раза; на забезпечення протезами, ортопедичними коригуючими виробами – з 3,2 до 27,6 млн грн, або в 8,6 раза; на забезпечення спеціальними засобами пересування (колясками) – з 0,0 (0,7 млн грн у 2003 р.) до 3,0 млн грн, або в 4,3 раза до 2003 року.

Лікування потерпілих здійснюється у центральних районних (міських), в обласних, міських і спеціалізованих лікарнях, науково-дослідних інститутах системи МОЗ та Академії медичних наук України, інших закладах охорони здоров'я, що мають ліцензію на надання відповідних видів медичної допомоги, на підставі укладених договорів. За 2012 рік проліковано 26524 потерпілих на виробництві. Забезпечення потерпілих внаслідок нещасних випадків на виробництві, які стали інвалідами, санаторно-курортним лікуванням здійснюється відповідно до висновку МСЕК, за прямими наслідками виробничої травми чи професійного захворювання та відповідно до потреби потерпілих у вказаному виді медико-соціальних послуг. За 2012 рік санаторно-курортне лікування одержали 12737 потерпілих на виробництві.

Висновки. Зареєстровані рівні виробничого травматизму в Україні за 2002-2012 роки знизилися вдвічі. Рівень смертності від виробничого травматизму також скоротився майже в два рази. Однак це можна пояснити не дієвістю заходів щодо поліпшення безпе-

ки та гігієни праці, а скоріше закриттям підприємств зі шкідливими й небезпечними умовами праці, особливо вугільних шахт, і демографічною кризою в країні. Тяжкість травм на виробництві зросла в 1,3 раза, про що доводить середня кількість днів непрацездатності на одну особу, а кількість смертельних випадків відносно кількості виробничих травм – на 27,3%. Таким чином, безпека та гігієна праці в Україні залишається на низькому рівні порівняно з іншими країнами

світу й потребує змін у своїй організації. У зв'язку з цим першочергово має бути підвищена відповідальність роботодавців за належний стан охорони праці в підприємствах. А робота, спрямована на забезпечення прав працівників на безпечне робоче середовище, на пріоритет їх життя і здоров'я впродовж виробничої діяльності, дасть можливість підвищити загальний рівень гідної праці в Україні.

Список використаних джерел

1. Закон України „Про охорону праці” від 14.10.1992 № 2694-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/page2>.
2. Закон України „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 23.09.1999 року № 1105-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/page3>.
3. Закон України „Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” від 18.03.2004 р. № 1629-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.
4. Закон України „Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014–2018 роки” від 04.04.2013 № 178-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/178-18>.
5. Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232 „Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1232-2011-p>.
6. Аналіз страхових нещасних випадків на виробництві та профзахворювань за 2012 р. – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/3015>.
7. Безпека праці на виробництві, запобігання професійним захворюванням – це виклик часу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fpsu.org.ua>.
8. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2012 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/content/nasdopovid2012.html>.
9. Національне дослідження з питань реєстрації нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань та повідомлення про них: Україна. – МОП, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_protect/-protrav/-safework/documents/publication/wcms_208295.pdf.
10. Профіль гідної праці в Україні ; за ред. В.В. Івашкевича. – Генерального директора Інституту розвитку соціального страхування та кредитування. – МОП, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-integration/documents/publication/wcms_154571.pdf.
11. Статистичний щорічник України за 2002 – 2012 рр. / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ „Август Трейд”, 2003 – 2013.
12. Стат. зб. Праця України за 2002 – 2012 рр., / Державна служба статистики України ; відп. за вип. І.В. Сенік. – К. : ТОВ „Август Трейд”, 2003 – 2013.
13. Статистична звітність ФССНВ за 2002 – 2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/3015>.
14. Дані Виконавчої дирекції ФССНВ за 2002 – 2012 рр.
15. Decent work country profile: Ukraine / International Labour Office, ILO/EC Project “Monitoring and Assessing Progress on Decent Work” (MAP). – Geneva: ILO, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-integration/documents/publication/wcms_221717.pdf.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2014 р.

* * *